Dr hab. Grażyna Wolska, prof. UMK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania

Toruń 30.06.2022 r.

Recenzja

rozprawy doktorskiej Mai Błaszak zatytułowanej

„Zrównoważony rozwój miast w świetle budżetów obywatelskich"

napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dr hab. Wiesławy Przybylskiej-Kapuścińskiej oraz promotora pomocniczego dr Agaty Basińskiej-Zych

Uwagi wstępne

Dokonując oceny rozprawy doktorskiej Pani mgr Mai Błaszak uwzględniono obligatoryjne wymogi formalno-prawne stawiane dysertacjom, określone przepisami Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami). Dodatkowe uwarunkowania zawarte są w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2020 r. poz. 85 z późniejszymi zmianami). Zgodnie z wymogami ujętymi w Ustawie, w kolejnych punktach recenzji dokonano oceny pracy doktorskiej, kierując się następującymi kryteriami:

1. Dobór problematyki badawczej i tematu pracy
2. Cel badawczy, hipotezy pracy, metody badawcze
3. Struktura i treść pracy
4. Ocena merytoryczna i formalna pracy
5. Konkluzja końcowa

1. Dobór problematyki badawczej i tematu pracy

Praca doktorska Pani Mai Błaszczak zatytułowana „Zrównoważony rozwój miast w świetle budżetów obywatelskich" jest próbą rozwiązania problemu badawczego, wpisującego się w zakres nauk ekonomicznych. Przedmiotem badań są zagadnienia związane z poziomem aktywności mieszkańców, warunkach i efektach zrealizowanych projektów budżetów obywatelskich oraz dookreśleniem roli liderów budżetów obywatelskich. Podjęta w opracowaniu problematyka dowodzi, iż jest to praca z zakresu ekonomii normatywnej. Zagłębiając się w treść opracowania, można zauważyć, że ma ona także walory pracy interdyscyplinarnej. Autorka bowiem korzysta z dorobku wielu nauk m. in. ekonomicznych (ekonomii środowiska, ekonomii ekologicznej, ekonomii instytucjonalnej, ekonomii społecznej i innych), socjologicznych, filozoficznych, przyrodniczych, zarządzania. Lejtmotywem badań są zatem problemy ujęte wieloaspektowo, zarówno z ekonomicznego, społecznego jak też intelektualnego punktu widzenia. Z tego względu z uznaniem należy odnieść się do przyjętego przez Doktorantkę przedmiotu dysertacji, której zasadniczym założeniem jest zaprezentowanie procesów, które budzą duże zainteresowanie nauki i praktyki w wymiarze społeczno-gospodarczym.

Ogólnie ujmując, podjęty przez Doktorantkę temat rozważań naukowych wywołuje zwłaszcza wśród przedstawicieli wielu nauk szereg dyskusji, zapytań i dylematów. Autorka zatem znakomicie wpisała się w toczoną w ostatnich latach polemikę, dołączając do grona naukowców analizujących zagadnienia związane z procesami partycypacji obywatelskiej, zrównoważonym rozwojem, samorządowymi finansami publicznymi oraz procesami rozwoju miast. Szczególne znaczenie ma tutaj wypełnienie, poprzez badania empiryczne, istniejącej luki w odniesieniu do identyfikacji oraz hierarchizacji czynników stanowiących podstawę do wprowadzenia zmian w zakresie polityki wdrażania budżetu obywatelskiego nastawionego na realizację celów zrównoważonego rozwoju. W pełni zgadzam się z Autorką dysertacji, że dzięki prowadzonej w tym kierunku polityce i wypracowaniu jasno określonych procedur dotyczących BO, władze miast mogą bardziej świadomie realizować przyjęte strategie rozwoju miast i efektywniej zarządzać w kreowaniu miast zrównoważonych. Podzielam również opinię Autorki, że w Polsce niewiele jest opracowań naukowych na ten temat. Ewidentnie brakuje opracowań kompleksowych i wszechstronnych dotyczących heurystycznej analizy powiązań atrybutów efektywnego zarządzania miast zrównoważonych z aktywnością społeczną. Ten deficyt dotyczy także opracowań dotyczących korelacji świadomość obywatelska – budżet obywatelski – zrównoważony rozwój miast.

2. Cel badawczy, hipotezy pracy, metody badawcze

Celem głównym rozprawy doktorskiej jest przedstawienie charakterystyki narzędzia współzarządzania miastem, jakim jest budżet obywatelski oraz jego kompleksowe badanie i ocena. Cel ten w swej istocie jest poprawny. Niemniej zdaniem recenzentki określenie „charakterystyki narzędzia" z racji, że jest to praca naukowa, profesjonalniej brzmiałoby gdyby Doktorantka użyła terminu „rekomendacja", „propozycja", „projekt". Kolejna uwaga dotyczy postawionych celów cząstkowych, których liczba wynosi 7. Brzmią one następująco:

1. Identyfikacja warunków wdrożenia budżetów obywatelskich.
2. Wskazanie roli samorządu w zakresie tworzenia warunków realizacji budżetów obywatelskich.
3. Identyfikacja koncepcji zrównoważonego rozwoju jako stymulanty lub rezultatu budżetów obywatelskich.
4. Obserwacja kierunku rozwoju projektów budżetów obywatelskich z uwagi na realizację celów zrównoważonego rozwoju.
5. Analiza osiąganych efektów budżetów obywatelskich i sprawdzenie czy generują one dobra publiczne oraz czy są one spójne z potrzebami mieszkańców.
6. Wskazanie roli samorządu miasta w pobudzaniu partycypacji obywatelskiej.
7. Identyfikacja czynników aktywności mieszkańców w kształtowaniu i realizacji budżetów badawczych, uzupełnionych sześcioma hipotezami cząstkowymi.

Zdaniem recenzentki cele pomocnicze mogłyby być bardziej skondensowane. Recenzentka zdaje sobie jednak sprawę, że uwagi te mogą być dyskusyjne. Nie wpływają również w sposób znaczący na poprawność postawionego celu głównego oraz celów pomocniczych w pracy.

W opracowaniu wyodrębniono dwie następujące hipotezy główne, uzupełnione hipotezami pomocniczymi:

H1. Budżety obywatelskie wpisują się teoretyczny nurt ekonomii instytucjonalnej.

Hc.1a. Budżety obywatelskie wybierane są zgodnie z teorią wyboru publicznego.

Hc.1b. Efekty realizacji budżetów obywatelskich tworzą dobra publiczne i dobra wspólne.

H2. Zrealizowane projekty w ramach budżetów obywatelskich wzmacniają zrównoważony rozwój miast.

Hc.2a. Brak jednolitych uwarunkowań wdrażania budżetów obywatelskich, w tym procedur i zasad, powoduje w badanych miastach zróżnicowanie aktywności mieszkańców w ich kształtowaniu.

Hc.2b. Budżety obywatelskie koncentrują się głównie na celach społecznych zrównoważonego rozwoju.

Hc.2c. Liderzy budżetów obywatelskich realizując projekty nie brali pod uwagę celów zrównoważonego rozwoju.

Hc.2d. Rosnąca aktywność mieszkańców miast może wpływać na ich świadomość w zakresie partycypacji obywatelskiej.

Jak wyjaśnia Doktorantka, pierwsza hipoteza odwołuje się do teorii, druga jest hipotezą zdroworozsądkową. Podobnie jak w przypadku celu głównego, w odbiorze recenzentki, trafniejszym byłoby użycie zamiast określenia „zdroworozsądkową" np. „pragmatyczną" lub „praktyczną". W zasadzie hipotezy główne, jak też hipotezy pomocnicze są poprawnie sformułowane i konsekwentnie udowodnione w pracy. Niemniej jak podkreślałam w wielu recenzowanych przeze mnie pracach doktorskich, w których przyjęto podobny sposób prezentowania hipotez, kontestację wywołuje następująca kwestia, otóż w większości prac doktorskich przyjmuje się na ogół, że definiuje się jedną główną hipotezę badawczą, którą ewentualnie uzupełnia się hipotezami pomocniczymi.

Przedłożone uwagi krytyczne traktuję przede wszystkim jako działanie edukacyjne, dokonywane w dobrej wierze: mam nadzieję, że Doktorantka zapozna się z nimi i być może zechce wziąć je pod uwagę w dalszej pracy naukowej.

Mimo poczynionych dygresji można uznać, że w efekcie przyjęte w ocenianej dysertacji cele, teza oraz hipotezy badawcze właściwie wytyczają zakres realizacji: aspektu teoretycznego, badawczego i aplikacyjnego. Pomogły przede wszystkim przeprowadzić Autorce badania naukowe o walorach poznawczych i pragmatycznych.

Dla udowodnienia przedstawionych hipotez badawczych oraz osiągnięcia założonych celów pracy, Autorka w sposób przemyślany i satysfakcjonujący przedstawiła metody badawcze i sposób przeprowadzenia badań. Wykorzystała głównie metody badań ekonomicznych, prowadzonych w nurcie ekonomii pozytywnej, w tym:

- metodę indukcji, określaną jako pewne typowe i powtarzalne sposoby zbierania, analizy i interpretacji danych empirycznych, służące do uzyskania maksymalnie zasadnych odpowiedzi na pytania badawcze oraz techniki badawcze:
- analizę dokumentów i danych wtórnych, wywiadu pogłębionego – metodą IDI,
- metodę punktową ekspercką oraz analizę dynamiki i zmienności zjawisk.

Zdaniem recenzentki metody te warto byłoby uzupełnić o jasno wyartykułowaną metodę krytycznej literatury przedmiotu. Niemniej dobór zaprezentowanych metod badawczych jest trafny pod względem pełnego zbioru tych metod i wykorzystania ich do odrębnych zadań badawczych.

Reasumując, przyjęte cele i tezy badawcze właściwie wytyczają zakres realizacji: aspektu teoretycznego, badawczego i aplikacyjnego. Pomogły przede wszystkim przeprowadzić Autorce badania naukowe o walorach poznawczych w zakresie partycypacji i kooperacji mieszkańców i władz samorządowych, których jak dowodzi Doktorantka, współpraca jest niezbędna w osiągnięciu optymalnego poziomu rozwoju zrównoważonego miast.

3. Struktura i treść pracy

Opiniowana rozprawa doktorska składa się z sześciu rozdziałów, wstępu oraz zakończenia. Układ treści pracy jest poprawny, struktura - czytelna i przejrzysta, dobrze odzwierciedlająca sekwencję przedstawionego w rozprawie postępowania badawczego. Poszczególne części pracy są ze sobą dobrze skomunikowane i powiązane (jedno wynika z drugiego). Użyty w opracowaniu język jest poprawny terminologicznie. Praca posiada także bogatą warstwę teoretyczną, metodyczną i co szczególnie ważne ma charakter studium empirycznego. Zastrzeżenie mam natomiast do stosowanego przez Doktorantkę określenia „determinanty" m.in. na str. 259, na której Doktorantka napisała „Dodatkowo zaproponowany został autorski katalog determinant rozwoju budżetu obywatelskiego, w ramach którego autorka podzieliła czynniki na kategorie – stymulant, destymulant i nominant" jak też na str. 260 w zdaniu „Jest to ważny aspekt, gdyż wskazanie listy determinant BO dałoby możliwość rekomendacji dla samorządów dla świadomego zarządzania tym procesem". Zalecałabym zachowanie pewnej ostrożności i stosowanie raczej określenia „uwarunkowania". Kategoria „determinanta" zgodnie z tradycją naukową odnoszona jest do związków deterministycznych (przyczynowo-skutkowych) występujących w obszarze zjawisk przyrodniczych (choć istnieją poważne spory o to, czy zjawisko determinizmu występuje w przyrodzie), w naukach społecznych występowanie związków jedno jednoznacznych wydaje się wątpliwe z uwagi na ogromną złożoność i współzależność (podobnie zresztą jest w przyrodzie – stąd wątpliwości) zjawisk społecznych. Wobec tego bardziej zasadne jest posługiwanie się określeniem „uwarunkowania". Oznacza to, że zakładamy, iż dane zjawisko zmienia się ze względu na zaistnienie określonych warunków, mówimy zatem o okolicznościach, w jakich zachodzą

zmiany, a nie o przyczynach tych zmian. Oznacza to, że zakładamy, że dane zjawisko zmienia się ze względu na zaistnienie określonych warunków, mówimy zatem o okolicznościach, w jakich zachodzą zmiany, a nie o przyczynach tych zmian. Ta uwaga tak jak poprzednie może być traktowana jako dyskusyjna, dotyczy bowiem przyjmowanych rozstrzygnięć epistemologicznych i jest związane z respektowaniem określonego stanowiska teoriopoznawczego.

Reasumując, strukturę pracy oceniam pozytywnie. Kunszt konstrukcji ocenianej pracy doktorskiej polega głównie na tym, że problemy zasygnalizowane i omówione w pierwszej, drugiej i trzeciej części dotyczących krytycznej rewizji teorii związanej ekonomią zrównoważonego rozwoju miast, partycypacją obywatelską w świetle nauk ekonomiczno-społecznych oraz rozwojem koncepcji partycypacji obywatelskiej zostały uspójnione ich „wypróbowywaniem" na gruncie rzeczywistości gospodarczej nawiązującej do badań nad budżetem obywatelskim, budżetem obywatelskim jako narzędziem wsparcia zrównoważonego rozwoju miast oraz oceną aktywności mieszkańców i ich świadomością dotyczącą budżetu obywatelskiego.

4. Ocena merytoryczna i formalna pracy

Przedłożoną pracę doktorską można by skomentować na co najmniej dwa sposoby: jako przedsięwzięcie analizujące to, co znajduje się w polskim piśmiennictwie zajmującym się zagadnieniami zrównoważonego rozwoju miast w aspekcie budżetów obywatelskich na gruncie rozwoju społeczno-ekonomicznego, albo jako pewne wyraziste stanowisko Autorki wobec tych kwestii. Nie są to, rzecz jasna, tryby rozłączne, bo zajmując określone miejsce w naukowych rozważaniach oraz w debacie publicznej, zbiór ten bez wątpienia stanowi użyteczne scalenie poglądów dotyczących polskich komentarzy do problemu zrównoważonego rozwoju miast, budżetów obywatelskich w tym roli państwa jako całości w budowaniu konkurencyjnej gospodarki.

Doktorantka w bardzo interesujący sposób opisała kwestie dotyczące obywatelskości lub inaczej określając społeczeństwa obywatelskiego. W krajach, w których instytucje formalne są stabilne, świadomość siły społeczeństwa obywatelskiego jest na ogół w zaawansowanym stopniu. W państwach posiadających wiarygodne i rzetelne instytucje formalne, eliminowane są takie symptomy jak: nieprzestrzeganie przepisów prawa, niewykonywanie i niedotrzymywanie umów, korupcja, nieprzestrzeganie praw własności oraz działania doprowadzające do opodatkowania mającego charakter konfiskaty. Promowane są

natomiast przedsięwzięcia innowacyjne, kreatywność, przedsiębiorczość, inicjatywy społeczne oraz dbałość o kreowanie świadomego społeczeństwa obywatelskiego. W Polsce ewaluacja ta przebiega zbyt wolno i rzec można jest przez poszczególne rządy niedostrzegana. Tymczasem w krajach, w których ustrój demokratyczny trwa znacznie dłużej niż w Polsce, społeczeństwo obywatelskie ma poczucie swego potencjał i bierze czynny udział w różnych inicjatywach społecznych.

Syntetyzując można stwierdzić, że otrzymaliśmy wartościowe studium, które w dużej mierze porządkuje i podsumowuje dotychczasową dyskusję dotyczącą poziomu świadomości mieszkańców na temat budżetów obywatelskich i zrównoważonego rozwoju miast, współpracy mieszkańców i władz miast. Studium to jest także bardzo ważne z punktu widzenia utylitarnego, ponieważ w oparciu o podstawy naukowe wytycza w sposób obiektywny i wyważony realizację określonych w pracy celów. Argumenty te dają podstawę do stwierdzenia, że rozprawa doktorska Pani magister Mai Błaszczak w znacznej mierze wnosi wkład w proces uzupełnienia luk z zakresu badań dotyczących podjętych przez Doktorantkę kwestii. Co więcej rezultaty przeprowadzonych badań świadczą o zaangażowaniu poznawczym Autorki, jak również o tym, że jako naukowiec podejmując się niełatwego zadania badawczego W mojej ocenie, założony cel w znacznym stopniu osiągnęła. Tym samym Autorka udowodniła, iż posiada:

- utrwaloną wiedzę teoretyczną w reprezentowanej dyscyplinie wiedzy;
- ugruntowany warsztat badawczy umożliwiający na kompleksowe i skuteczne badanie szczególnie złożonych zagadnień;
- cechy wnikliwego i sumiennego badacza.

Pozytywnie oceniam także pracę pod względem formalnym. Została ona napisana poprawnym językiem w logiczny i komunikatywny sposób, przy zachowaniu obowiązujących wymogów formalnych.

Całość przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej Pani magister Mai Błaszczak składa się z 295 stron znormalizowanego wydruku komputerowego, w tym 43 tabel, 24 wykresów, 9 schematów, 6 załączników, 15 aneksów 6 rysunków. Na odnotowanie i podkreślenie zasługuje bogata baza bibliograficzna obejmująca 208 pozycji zarówno literatury polskiej, jak i obcojęzycznej, 19 aktów prawnych, 28 dokumentów rządowych i dokumentów organizacji międzynarodowych.

5 Konkluzja końcowa

Recenzowaną pracę doktorską uznaję za dojrzałą merytorycznie, świadczącą o niemałej kompetencji, rzetelności i dociekliwości Autorki. Zgłoszone uwagi mają charakter polemiczny i w żadnym zakresie nie wpływają na obniżenie ogólnie pozytywnej oceny rozprawy.

Stwierdzam, że praca doktorska napisana przez Panią magister Maję Błaszczak zatytułowana **„Zrównoważony rozwój miast w świetle budżetów obywatelskich"**, spełnia wymogi ujęte w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym. Wnoszę zatem o dopuszczenie mgr Maję Błaszczak do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Grażyna Wolek